

The Conditional Autonomy of Tafuri's Historian

The education and functions of the historian in architectural culture has been subject to renewed attention in recent years, sparking a sustained and fervent discussion since the late 1990s, with echoes of the 1960s debate on disciplinarity, 'technique' and discourse that pervaded the architectural sciences.¹ The renewed importance of Manfredo Tafuri's writing in testing the limits of those disciplines thought of as 'architectural' is hardly coincidental in light of this development. Part of the phenomenon of his 'return' is undoubtedly generational, his presence revisited by younger scholars upon the senior stratum of architecture's intelligentsia who had comprised his first audience, at home in Italy or at a geographical and linguistic remove.² The terms of current, second degree, readings of his contribution to the architectural discourse have largely remained entrenched, though, in the terms of his initial reception.³ A problematic rhetoric surrounding Tafuri's reception undermines his real utility to our present discursive moment. His potential contribution lies less with any answers that his writing might contain, than in his clear articulation of a series of positions proper to critico-historical practice in architectural culture, informing the critic's or the historian's relationships with architects.⁴ His concern with the interactions of these two abstract disciplinary figures (architect and historian) pervades his written *œuvre*, which in turn is more than a little concerned with an ethics of historical representation and with the architect's historiographical encounters.

While Tafuri is a notoriously difficult figure on whom to reach any kind of critical consensus, the broader issue changes if we identify his preoccupation with the implications of historical practice to architectural culture rather than considering him an architectural theoretician. His books, articles, encyclopaedia entries, exhibitions and scientific articles are neither the fruit of a historian unconscious of the contentiousness of the limits of his practice, nor the theoretical production of a critic whose observations programmatically correspond to new, though unrealised, forms of architecture.

Francesco Paolo Fiore, with whom Tafuri curated *Francesco di Giorgio architetto* (1993), advocated viewing his historical practice as an elaborate case for the disciplinary autonomy of architectural history.⁵ Fiore's point works to an extent, but fails to acknowledge the implications of Tafuri's demand for an integral knowledge of the architect's discipline. Tafuri's historian has the capacity to be complicit with architectural work, and by extension with architectural theory, but maintains a critical distance in order to pursue different tasks, as he writes in *Teorie estoria dell'architettura* (1968).⁶ In constructing, therein, an abstract

¹ Indicative of this debate is the special issue, edited by Zeynep Çelik, on architectural history teaching in *JSAH*, 61-3 (2002); also, the 'state of the nation' issue of *JSAH*, 58-3 (1999), concerned with the spheres of architectural historical practice and institutionalisation. On the debate in the 1960s, compare Marcus Whiffen (ed.), *History, Theory, Criticism of Architecture* (Cambridge, Mass., 1966).

² See, for instance, the monographic issue of *ANY*, 'Being Manfredo Tafuri,' edited by Ignasi de Solà Morales (nos. 25-26, 1999).

³ These are well represented by Joan Ockman (ed.), *Architecture Criticism Ideology* (New York, 1985) and Robert Maxwell, 'Tafuri/Culot/Krier: The Role of Ideology,' *Architectural Design* 47-3 (1977), 187-188. Maxwell's article precedes a summary by David Dunster of Tafuri's *Architecture and Utopia* (204-212).

⁴ I have considered these in specific terms elsewhere, in 'Inoperative History: Tafuri and the Discipline of History,' *Architectural Theory Review* 8-2 (2003), 85-93; and in 'Choosing History: Tafuri, Criticality and the Limits of Architecture,' *Journal of Architecture* 10-3 (2005), 235-244.

⁵ Francesco Paolo Fiore, 'L'autonomia della storia'/'The Autonomy of History,' English translation by Steve Piccolo, *Casabella* 619-620 (1995), 102-111. Cf. Manfredo Tafuri and Francesco Paolo Fiore (eds.), *Francesco di Giorgio architetto* (Milan, 1993).

⁶ Manfredo Tafuri, *Teorie e storia dell'architettura* (Bari, 1968). English translation by Giorgio Verrecchia from 4th Italian edition (1976) as *Theories and History of Architecture* (London, 1980).

De provisorische autonomie van de historicus bij Tafuri

De opleiding en functies van de historicus in de architectonische cultuur staan de laatste jaren opnieuw in de belangstelling en hebben een sinds het eind van de jaren negentig aanhoudende en felle discussie opgeroepen, met echo's van het debat rond disciplinevorming, 'techniek' en discours waar de architectuurwetenschappen in de jaren zestig vol van waren.¹ In het licht van deze ontwikkelingen, waarin de grenzen van de disciplines die als 'architecturaal' worden beschouwd opnieuw worden afgetast, wekt het nauwelijks verbazing dat ook de geschriften van Manfredo Tafuri een herwaardering ondergaan. Deze hernieuwde belangstelling is als verschijnsel ongetwijfeld deels een generationeel gebeuren – de jongere generatie die naar Tafuri's werk terugkeert op instigatie van de oudere generatie architectuurintelligentia die zijn eerste publiek vormde, zowel in Italië als in andere taal- en geografische gebieden.² De huidige, 'tweedegraads' lezingen van zijn bijdragen aan het architectonisch discours blijven echter nog altijd grotendeels gevangen in de termen van zijn oorspronkelijke receptie.³ Tafuri's receptie is omgeven met een problematische retoriek die zijn werkelijke belang voor het huidige discours ondergraaft. Zijn mogelijke bijdrage ligt niet zozeer in de eventuele antwoorden die zijn geschriften zouden bevatten als wel in zijn heldere uiteenzetting van een reeks posities die eigen zijn aan een kritisch-historische praktijk in de architectonische cultuur en die bepalend zijn voor hoe de criticus of de historicus zich verhoudt tot architecten.⁴ De interactie tussen deze twee abstracte disciplinaire figuren (de architect en de historicus) is een thema dat doorwerkt in zijn hele geschreven oeuvre, dat een meer dan bijzondere aandacht toont voor een ethiek van de historische representatie en de confrontatie van de architect met de historiografie.

Hoewel Tafuri een figuur is over wie enige kritische consensus notoir moeilijk te bereiken valt, verandert het algemene beeld als we ons concentreren op zijn centrale aandachtsterrein (de implicaties van de historische praktijk voor de architectonische cultuur) in plaats van hem te beschouwen als een architectuurtheoreticus. Zijn boeken, artikelen, encyclopediebijdragen, tentoonstellingen en wetenschappelijke beschouwingen zijn niet de bijdragen van een historicus die niet inzag hoe aanvechtbaar de grenzen van zijn praktijk waren, en al evenmin de theoretische producten van een criticus wiens observaties programmaties gericht zijn op nieuwe, nog niet gerealiseerde vormen van architectuur.

Francesco Paolo Fiore, die met Tafuri de redactie voerde van *Francesco di Giorgio architetto* (1993), bepleitte een opvatting van diens historische praktijk als een uitgewerkt betoog voor de disciplinaire autonomie van de architectuurgeschiedenis.⁵ Fiore's stellingname werkt tot op zekere hoogte, maar doet geen recht aan de implicaties van Tafuri's opvatting dat de historicus een integrale kennis van de architectuurdiscipline moet bezitten. Volgens Tafuri heeft de historicus wel het vermogen zich in te laten met architectonisch werk, en in het verlengde

¹ Een indicatie van dit debat geeft de speciale uitgave van *JSAH* 61 (2002) nr. 3, over het onderwijs in architectuurgeschiedenis onder redactie van Zeynep Çelik. Zie ook het 'state of the nation'-nummer van *JSAH* 58 (1999) 3, gewijd aan het werkterrein van de architectuurgeschiedenis en institutionalisering. Over het debat in de jaren 1960 verg. Marcus Whiffen (red.), *History, Theory, Criticism of Architecture* (Cambridge/Mass., 1966).

² Zie bijvoorbeeld de monografische uitgave van *ANY*, 'Being Manfredo Tafuri,' onder redactie van Ignasi de Solà Morales (nrs. 25-26, 1999).

³ Deze worden goed verwoord in Joan Ockman (red.), *Architecture Criticism Ideology* (New York, 1985) en Robert Maxwell, 'Tafuri/Culot/Krier: The Role of Ideology,' *Architectural Design* 47 (1977) nr. 3, p. 187-188. Maxwells artikel gaat vooraf aan een samenvatting van Tafuri's *Architecture and Utopia* (p. 204-212) door David Dunster.

⁴ Ik heb deze posities in meer specifieke termen beschreven in: 'Inoperative History: Tafuri and the Discipline of History,' *Architectural Theory Review* 8 (2003) nr. 2, p. 85-93, en in 'Choosing History: Tafuri, Criticality and the Limits of Architecture,' *Journal of Architecture* 10 (2005) nr. 3, p. 235-244.

⁵ Francesco Paolo Fiore, 'L'autonomia della storia/The Autonomy of History,' Engelse vertaling Steve Piccolo, *Casabella*, nrs. 619-620 (1995), p. 102-111. Cf. Manfredo Tafuri en Francesco Paolo Fiore (red.), *Francesco di Giorgio architetto* (Milaan, 1993).

and idealised disciplinary scheme, he argues that historians and architects do not possess different types of technical knowledge pertaining to architecture. Rather, historians chose to approach the material of their practice with different goals in view; this in turn shapes the nature of their practice.

The capacity for historians and architects to engage in conversation, simply put, lies in the construction of their shared 'territory'. It seems redundant to point out that both architectural historians and architects are interested in architecture, yet their coexistence within the same culture is predicated on their capacity for fruitful interactions between these two figures. There are two bases for their exchange: (a) they both occupy a present moment, neither past (the terrain of history) nor the future (that of the architect); and (b) they both invest heavily in architecture's history (though to different ends).

Tafari identifies architecture's artistic emancipation in the Renaissance with a capacity to intellectualise and rationalise history as a representation hinting directions for the future.⁷ The operation of platonic ideals in architectural theory, for instance, guiding a quest for a pure classical order from the fifteenth to eighteenth centuries, relies heavily on an idea that history contains evidence of a recoverable truth regarding architectural form pursued by architects. This conflation of an artistic and an intellectual project comprises a selective appreciation of the past informed by a relationship between past and future rather than present and future.⁸ The historian, argues Tafari, eschews the construction of images that inform the future; rather, he occupies the position of provocateur, undermining the historical images upon which architectural theory and thus architectural practice proceed. The provisionality of either the uses made by architects of historical images, or the disruptive nature of historical material that acts as a catalyst for the deconstruction of historical images, renders the kind of exchanges that may possibly occur between architects and historians necessary in perpetuity.

Tafari's ideas about the way that historians and architects can interact rely upon several contentious points. Firstly, his construction of the historian as an insider to architectural culture who is specifically not an architect owes a great deal to his own attempt to institutionalise the conditions under which Tafari himself stepped forward as a historian. The elevation and enlargement of his *Istituto di storia dell'architettura* to a full *dipartimento* of the *Istituto universitario di architettura di Venezia* in the 1970s under Carlo Aymonino's dean-ship broadly undermined the radical position of Tafari and his colleagues from 1968 until 1976 relative to the rest of IUAV. As Jean-Louis Cohen has noted, his own attempts to construct this figure as a force in architectural culture largely failed during his lifetime.⁹

Secondly, the impossibility of operating within a pure disciplinary stance means that the figures we draw from his scheme are only ever, at best, provisional. This is clear from his identification of such 'historiographical' exemplars as Borromini, Piranesi or Scarpa; or of such 'architectural' (read 'operative') intellectual-historians as Alberti, Bellori, Giedion, Zevi and Portoghesi.¹⁰ The kind of communication about which we write can therefore be

7
Manfredo Tafuri, *Architettura dell'umanesimo* (Bari, 1969), 15-66, 317-321.

8
Tafari elaborates on this point in his famous essay 'La critica operativa', the fourth chapter of *Teorie e storia*. I refer you to my own 'Inoperative History' for a fuller consideration of the issue.

9
Jean-Louis Cohen, 'Ceci n'est pas une histoire,' translated French – Italian by B. Pedretti; French – English by K. Hylton, *Casabella* 619-620 (1995), 48-53. Cohen's observation follows the conspicuous absence of figures corresponding to Tafari's historian: neither architects nor architectural theoreticians, but equally not art historians. Few practicing historians of architecture emerge from the kinds of institutional settings that correspond to the informed antagonism that his own *Istituto di storia dell'architettura* assumed in the wider setting of IUAV.

10
With reference to the first group, compare 'Borromini e l'esperienza della storia,' *Comunità. Giornale mensile di politica e cultura* 129 (1965), 42-63; 'G. B. Piranesi. L'architettura come "utopia negativa"', *Angelus Novus. Trimestrale di estetica e critica* 20 (1971), 89-127; 'Il frammento, la "figura", il gioco. Carlo Scarpa e la cultura architettonica italiana' in: Francesco Dal Co and Giuseppe Mazzariol, *Carlo Scarpa. Opera completa* (Milan, 1984), 73-95; English translation: 'Carlo Scarpa and Italian Architecture,' in: Francesco Dal Co and Giuseppe Mazzariol, *Carlo Scarpa: The Complete Works* (London/New York, 1984). For Tafari's comments on the second group of names, consult *Teorie e storia*.

daarvan met architectuurtheorie, maar bewaart hij een kritische distantie om zich aan andere taken te wijden, zoals hij schrijft in *Teorie e storia dell'architettura* (1968).⁶ Hij construeert hier een abstracte en geïdealiseerde indeling van disciplines die impliceert dat historici en architecten geen verschillende typen technische kennis van de architectuur bezitten. Het verschil ligt hierin dat de historicus het materiaal van zijn praktijk benadert met andere oogmerken, die op hun beurt bepalend zijn voor de aard van zijn praktijk.

Dat historici en architecten, eenvoudig gesteld, in gesprek kunnen gaan, ligt in de constructie van een 'gedeeld gebied'. Het lijkt overbodig op te merken dat zowel architectuurhistorici als architecten in architectuur geïnteresseerd zijn, toch kunnen ze alleen samen bestaan in dezelfde cultuur als ze in staat zijn tot een vruchtbare interactie. Een uitwisseling tussen hen berust op twee fundamenten: a) ze gaan beiden uit van het huidige moment, en dus niet van het verleden (het terrein van de historicus), noch van de toekomst (het terrein van de architect), en b) ze hebben beiden een groot belang in de geschiedenis van de architectuur (zij het met verschillende doelen).

Tafari brengt de artistieke emancipatie van de architectuur in de Renaissance in verband met een vermogen de geschiedenis te intellectualiseren en te rationaliseren in een representatie die richtlijnen voor de toekomst bevat.⁷ De platoonse idealen die van de vijftiende tot de achttiende eeuw in de architectuurtheorie werkzaam waren in het streven naar een zuivere klassieke orde hangen bijvoorbeeld sterk samen met de idee dat aan de geschiedenis de bewijzen ontleend kunnen worden van een ware architectonische vorm zoals die door architecten wordt nagestreefd. Deze samensmelting van een artistiek en een intellectueel project veronderstelt een selectieve appreciatie van het verleden, waarin een verband wordt gelegd tussen verleden en toekomst in plaats van tussen heden en toekomst.⁸ De historicus, zo stelt Tafari, bezondigt zich niet aan de constructie van beelden die naar de toekomst verwijzen, maar bekleedt de positie van de provocateur die de historische beelden ondermijnt waarop de architectuurtheorie, en dus de architectuurpraktijk, zich baseren. Zowel het – noodgedwongen – provisorisch gebruik dat architecten van historische beelden maken als het verstorende karakter van historisch materiaal dat dient als katalysator voor de deconstructie van historische beelden maakt een permanente uitwisseling tussen historici en architecten noodzakelijk.

Tafari's ideeën over de interactiemogelijkheden tussen historici en architecten berusten op verschillende punten die tot controverses aanleiding kunnen geven. In de eerste plaats berust zijn constructie van de historicus als een *insider* in de architectonische cultuur die bij uitstek géén architect is voor een groot deel op zijn eigen pogingen de omstandigheden te institutionaliseren waaronder hij zich als historicus ontwikkelde. Zijn *Istituto di Storia dell'Architettura* werd onder leiding van Carlo Aymonino in de jaren zeventig uitgebreid en verheven tot een regulier *dipartimento* van het *Istituto Universitario di Architettura di Venezia*, hetgeen in grote lijnen de ondermijning betekende van de radicale positie die Tafari en zijn collega's tussen 1968 en 1976 ten opzichte van de rest van het IUAV hadden ingenomen. Zoals Jean-Louis Cohen heeft opgemerkt, zijn Tafari's pogingen de figuur van de architectuurhistoricus te construeren tot een eigenstandige kracht in de architectonische cultuur tijdens zijn leven grotendeels mislukt.⁹

In de tweede plaats kunnen de figuren die we aan zijn indeling

6
Manfredo Tafuri, *Teorie e storia dell'architettura* (Bari, 1968). Engelse vertaling naar de vierde Italiaanse editie Giorgio Verrecchia (1976), *Theories and History of Architecture* (Londen, 1980).

7
Manfredo Tafuri, *Architettura dell'umanesimo* (Bari, 1969), p. 15-66, 317-321.

8
Tafari werkt dit punt nader uit in zijn beroemde essay 'La critica operativa', het vierde hoofdstuk van *Teorie e storia*. Voor een grondiger bespreking ervan verwijs ik naar mijn eigen 'Inoperative History'.

9
Jean-Louis Cohen, 'Ceci n'est pas une histoire' (vertaling Frans-Italiaans B. Pedretti; Frans-Engels K. Hylton), *Casabella*, nrs. 619-620 (1995), p. 48-53. Cohen doet met zijn opmerking op de tot nadenken stemmende afwezigheid van figuren die beantwoorden aan Tafari's beeld van de historicus, zij het onder architecten of architectuurtheoretici, maar ook onder kunsthistorici. Instellingen als zijn eigen *Istituto di Storia dell'Architettura*, dat een bewust antagonistische houding innam in het grotere verband van de IUAV, hebben maar weinig praktiserende architectuurhistorici voortgebracht.

enacted within an individual whose complex take on architecture's relationship to the past can nonetheless inform a production concerned with the future. His high opinion of Scarpa as a *maestro* of modern architecture comes from precisely this kind of observation of his practice.¹¹

Thirdly, it presupposes that historians require a technical knowledge of architecture equivalent to that of professionally trained architects. However, he observed in 1992 that one of the frayed threads of architectural education was the student's inability to understand his or her precedents – quite literally, the art of building comprised an obstacle to the effect of exposing historical knowledge in the present.¹² In contrast, he praises the knowledge of such scholars as Joseph Connors or Christoph Frommel, who maintain an extremely competent grasp of the technical knowledge proper to architects of the past, as if their knowledge was equivalent with those same architects, while coming to architecture from the 'foreign' disciplines of (respectively) literature and art history.¹³

We are not, then, proposing that Tafuri offers a permanent answer to the problem of communicability between the positions pegged out historically and contemporaneously by historians and architects. However, insofar as he describes distinct actors in architectural culture, whose places on the stage implicate specific disciplinary agendas, he demonstrates the need to articulate terms of interaction that are bound up in the ethics of publication and architectural production. Within this, Tafuri argues the historian's point of view; from his uncompromised position, he elaborates the challenges of being an architectural historian within an architectural culture principally concerned with production from a clear 'disciplinary' scheme against which other figures come under our scrutiny. Understanding his theoretical preoccupation as being with history and its practice rather than with architecture and its practice quickly renders his entire bibliography significantly more coherent than previous analyses have allowed. How does it inform our understanding of the specific dimensions that call for the historian's interjection? In what terms, we ask of Tafuri, can historians and architects fruitfully enact an intellectual or disciplinary exchange? And to what ends?

In light of these questions, we can point towards three historiographical themes that pervade Tafuri's practice that bear directly upon our present debates: ideology, memory and representation. In many respects they implicate a constant dialectic of historical practice, between homogeneity and heterogeneity. They equally reference an interplay between closed and open analyses, between completion and conclusion as states of historical enquiry.

Ideology

In his short essay 'Architettura e ideologia' (1969), Tafuri advances two postulates underpinning the figure of the classical ideologue of the fifteenth century Florentine Renaissance: the identification of Reason and Nature, one inextricable from the other; and the positioning of the 'classical' as a more perfect Nature.¹⁴ Tafuri regards Brunelleschi as the first architect to declare architecture as an object in the city that intellectualises

11
Manfredo Tafuri, *Storia dell'architettura italiana, 1944-1985* (Turin, 1986), 139-145.

12
Manfredo Tafuri, 'History as Project,' ANY, 'Being Manfredo Tafuri,' edited by Ignasi de Solà Morales (nos. 25-26, 1999), 64. This source is an oral history conducted with Tafuri by Luisa Passerini in 1992.

13
Manfredo Tafuri, 'History as Project', op. cit., 64.

14
Tafuri, 'Architettura e ideologia' in *Architettura dell'umanismo*, op. cit., 317-321.

ontlenen onmogelijk opereren binnen een zuivere disciplinaire houding, hetgeen betekent dat ze in het beste geval provisorische figuren zijn. Dat wordt duidelijk waar hij voorbeelden van 'historiografische' figuren ziet in Borromini, Piranesi of Scarpa, en van 'architectonische' (lees 'operatieve') figuren in historici/intellectuelen als Alberti, Bellori, Giedion, Zevi en Portoghesi.¹⁰ Het soort uitwisseling waarop we hier doelen kan kennelijk plaatsvinden binnen één individu, iemand die er toch in slaagt een complexe kijk op de relatie tussen de architectuur en het verleden te verbinden met een op de toekomstgerichte productie. Zijn hoge waardering voor Scarpa als een *maestro* van moderne architectuur vloeit voort uit precies deze observatie van diens praktijk.¹¹

Ten derde vooronderstelt Tafuri dat de historici een technische kennis van de architectuur hebben die op hetzelfde peil ligt als die van beroepsmatig geschoolde architecten. Niettemin merkte hij in 1992 op dat een van de rafelranden van het architectuuronderwijs was dat de studenten niet in staat bleken hun antecedenten te herkennen in, letterlijk gesproken, de kunst van het bouwen; dat onvermogen vormt een obstakel voor een effectieve overdracht van historische kennis in het heden.¹² Bij wijze van contrast daarmee prees hij de kennis van auteurs als Joseph Connors of Christoph Frommel, die blijk geven van een bijzonder hoog peil van competentie inzake de technische kennis die de architecten uit het verleden bezaten, alsof hun kennis die van diezelfde architecten evenaarde, al benaderen ze de architectuur vanuit de 'vreemde' disciplines van, respectievelijk, literatuur en kunstgeschiedenis.¹³

We stellen dus niet dat Tafuri een afdoende antwoord heeft gegeven op de vraag naar de mogelijkheid tot communicatie tussen de posities die historisch en in onze tijd door historici en architecten zijn afgebakend. We suggereren wel dat Tafuri de rol beschrijft van onderscheiden actoren in de architectonische cultuur, die hun plaats op het toneel innemen naar gelang hun eigen disciplinaire agenda. Daarmee wijst hij op de noodzaak de voorwaarden van hun interactie helder te omschrijven in relatie tot de ethiek van het publiceren versus die van de architectuurproductie. In dit verband redeneert Tafuri compromisloos vanuit het gezichtspunt van de historicus. Hij plaatst de uitdaging voor de architectuurhistoricus in een architectonische cultuur die zich primair richt op productie binnen een heldere disciplinaire indeling, die duidelijk onderscheid maakt tussen de verschillende figuren die op het toneel verschijnen. Als we begrijpen dat Tafuri's theoretische zorg de geschiedkunde en haar praktijk gold, en niet de architectuur en haar praktijk, verschijnt er al snel aanmerkelijk meer samenhang in zijn uitgebreide bibliografie dan eerdere analyses aan het licht hebben gebracht. Wat betekent het voor ons begrip van de specifieke dimensies die de tussenkomst van de historicus vergen? Op welke gronden, zo kunnen we via Tafuri vragen, kunnen historici en architecten een vruchtbare intellectuele en disciplinaire uitwisseling aangaan? En met welk doel?

Om licht te werpen op deze vragen kunnen we wijzen op drie historiografische thema's waarvan Tafuri's praktijk is doordrongen en die rechtstreeks verband houden met onze huidige debatten: ideologie, herinnering en representatie. Het zijn thema's die in veel opzichten verweven zijn met de aanhoudende dialectiek van de geschiedkundige praktijk tussen homogeniteit en heterogeniteit en die verwijzen naar een samenspel tussen gesloten en open analyses, tussen voltooiing en afronding als stadia in het historisch onderzoek.

10
Voor de eerste groep verg. 'Borromini e l'esperienza della storia', *Comunità. Giornale mensile di politica e cultura*, nr. 129 (1965), p. 42-63; 'G.B. Piranesi. L'architettura come "utopia negativa"', *Angelus Novus. Trimestrale di estetica e critica*, nr. 20 (1971), p. 89-127; 'Il frammento, la "figura", il gioco. Carlo Scarpa e la cultura architettonica italiana', in: *Carlo Scarpa. Opera completa*, door Francesco Dal Co en Giuseppe Mazzariol (Milaan, 1984), pp. 73-95; Engelse vertaling: 'Carlo Scarpa and Italian Architecture', in: *Carlo Scarpa: The Complete Works*, door Francesco Dal Co en Giuseppe Mazzariol (Londen/New York, 1984). Voor Tafuri's commentaar op de tweede groep zie *Teorie e storia*.

11
Manfredo Tafuri, *Storia dell'architettura italiana, 1944-1985* (Turin, 1986), p. 139-145.

12
Manfredo Tafuri, 'History as Project,' ANY, 'Being Manfredo Tafuri,' red. Ignasi de Solà Morales (nos. 25-26, 1999), p. 64. De bron van deze opmerking is een gesprek tussen Tafuri en Luisa Passerini in 1992.

13
Manfredo Tafuri, 'History as Project,' p. 64.

the city as something other than architecture, a field in which the architectural object is figure. The key to this differentiation is the translation into architectonic terms of Alberti's theory of perspectival space. In the *intermezzo* between *De pictura* (1435) and *De re aedificatoria* (1452), architecture emerges as an art predicated on the capacity to apply a 'superhistorical' idea to a context. For Tafuri, the Brunelleschian architectural object belongs not to the city, but to a discourse on architecture, framed and advancing a new device: architectural theory in general, and a classical theory of architecture in particular. This development introduces an ideological dimension to architectural culture because it intervenes in the secular bourgeois city in order to modify it according to a perceived lesson from the past constructed along the lines of the religio-cultural and political forces of the present. Brunelleschi's 'architectural ideology' operates as a distancing device keeping the reality of the city from intellectual work concerned with architecture. His architecture constitutes a 'civil proposal' justified by historical abstraction.¹⁵

Tafuri reasons thus: the artificial differentiation of architecture from the city through a discursive device that 'emancipates' the architectural object on specifically architectural terms relies heavily on a selective and programmatic reading of the past that imbues the object with (historical) values different to its context.

The 'eclipse' of history that Tafuri describes in the first chapter of *Teorie e storia* extends this development from the fifteenth to twentieth centuries. The rise of architectural theory as an ordering mechanism for architecture, which constructs and defends the borders of its discourse (and thus its capacity for disciplinarity), removes architecture more and more from being able to experience the past except as an abstraction. Tafuri readily admits that any 'experience' of history is shaped by values of the present, but the persistent expunging of any past beyond the 'classical', recovered by reading Vitruvius and codified by Alberti, is carried out according to an *architectural* ideology. It is therefore subject to specific values, justified on disciplinary (and not extra-disciplinary) grounds. Even the naturalist rejection of the classical in favour of the rustic origins of architecture from the sixteenth century is not an attempt to set aside an architectural ideology in favour of a direct engagement with the past, albeit one shaped by civil, religious, economic, etcetera, dimensions in the present. It is an alternative, internalised architectural debate, equally removed from conditions of the real world. He identifies, in a well-rehearsed lineage from Michelangelo to Borromini to Piranesi, the capacity to undermine the classical tradition in order to 'recall' canons beyond the limits of the dominant lines of architectural theory. In locating the capacity of these figures to return architecture to its 'historical' disciplinary and artistic contexts through an experience of science, mathematics or philosophy, he also points towards strategies for the critique of architectural ideology latent in architectural practice.

The lesson of Tafuri's famous essay 'Per una critica dell'ideologia architettonica' (1969) thus takes on a specifically historiographical hew: if architectural theory as an ideology acts to divorce architecture from a direct experience of context

¹⁵ Tafuri argues that the 'rebirth' of the classical comprises a highly selective and programmatic representation of antiquity. I treat this issue at greater length in 'Tafuri and the Era of Historical Representation,' *Architectural Theory Review* 10-1 (2005), 1-18.

Ideologie

In zijn korte essay 'Architettura e ideologia' (1969) suggereert Tafuri twee postulaten die ten grondslag liggen aan de figuur van de klassieke ideoloog van de vijftiende-eeuwse Florentijnse Renaissance: de vereenzelviging van ratio en natuur, de ene onlosmakelijk verbonden aan de andere, en de positionering van 'het klassieke' als een vervolmaakte natuur.¹⁴ Tafuri beschouwt Brunelleschi als de eerste architect die de architectuur uitroept tot een stedelijk object dat de stad intellectualiseert tot iets *anders* dan architectuur, tot een veld waarin het architectonische object de figuur vormt. De sleutel tot deze differentiatie is de vertaling in architectonische termen van Alberti's theorie van de perspectivische ruimte. In het *intermezzo* tussen *De pictura* (1435) en *De re aedificatoria* (1452) verschijnt de architectuur als een kunst, bij gratie van haar vermogen een 'meta-historische' idee op te leggen aan een context. Volgens Tafuri behoort het Brunelleschiaanse architectuurobject niet tot de stad, maar tot een discours over architectuur waarin het wordt ingepast; aldus kondigt het een nieuw medium aan: architectuurtheorie in het algemeen en een klassieke architectuurtheorie in het bijzonder. Deze ontwikkeling brengt een ideologische dimensie in de architectonische cultuur: de architectuur grijpt in in de wereldlijke burgerlijke stad die ze wil modificeren aan de hand van een vermeende les uit het verleden, geconcipteerd langs de lijnen van de religieus-culturele en politieke krachten van het heden. Brunelleschi's 'architectonische ideologie' werkt als hulpmiddel om afstand te scheppen tussen de realiteit van de stad en het intellectuele werk verbonden met de architectuur. Zijn architectuur vormt een 'burgerlijk voorstel', gelegitimeerd door een historische abstractie.¹⁵

Tafuri redeneert aldus: het kunstmatige onderscheid tussen architectuur en stad, gemaakt met behulp van een discursief hulpmiddel dat het architectonische object 'emancipeert' op specifiek architectonische voorwaarden, berust in hoge mate op een selectieve en programmatistische lezing van het verleden, die het object bezielt met andere (historische) waarden dan zijn context.

De 'verduistering' van de geschiedenis die Tafuri beschrijft in het eerste hoofdstuk van *Teorie e storia* verlengt deze ontwikkeling van de vijftiende tot de twintigste eeuw. De opkomst van de architectuurtheorie als een ordeningsmechanisme voor architectuur dat de grenzen van zijn discours (en zo zijn vermogen tot disciplinevorming) opwerpt en verdedigt, verwijdert de architectuur steeds verder van het vermogen het verleden anders te ervaren dan als een abstractie. Tafuri geeft grif toe dat elke 'ervaring' van het verleden wordt gekleurd door de waarden van het heden, maar de aanhoudende uitwissing van elk verleden buiten het 'klassieke', dat werd herwonnen door de lectuur van Vitruvius en gecodificeerd door Alberti, vindt plaats uit naam van een *architectonische* ideologie. Ze gehoorzaamt derhalve aan specifieke waarden, gelegitimeerd op disciplinaire (en niet extradisciplinaire) gronden. Zelfs de zeventiende-eeuwse naturalistische verwerping van het klassieke ten gunste van de rustieke oorsprong van de architectuur is geen poging een architectonische ideologie te vervangen door een directe relatie met het verleden, zelfs al is die gekleurd door de burgerlijke, religieuze, economische en dergelijke dimensies van het heden. Ook het naturalisme is een alternatief, geïnternaliseerd architectuurdebat, even ver verwijderd van de omstandigheden van de eigen tijd. Tafuri onderscheidt, in een welomschreven 'stamboom' van Michelangelo via Borromini naar Piranesi, het vermogen de klassieke traditie te ondermijnen en canons

¹⁴ Tafuri, 'Architettura e ideologia', in: *Architettura dell'umanismo*, p. 317-321.

¹⁵ Tafuri stelt dat de 'revival' van de klassieke architectuur gepaard gaat met een hoogst selectieve en programmatistische representatie van de Oudheid. Ik behandel deze kwestie uitvoeriger in 'Tafuri and the Era of Historical Representation', *Architectural Theory Review* 10 (2005) nr. 1, p. 1-18.

(or the past), then a critique of architectural ideology (taking theory as target) exposes the artificiality of that condition as a lesson to architectural practice.¹⁶ This constitutes one of the 'tasks' for history that Tafuri elaborates in *Teorie e storia*, contingent upon the capacity for communication between architects and historians.

Memory

The specific challenge posed by the differentiation of architecture from 'city', as enacted (argues Tafuri) by Brunelleschi, is that each subsequent generation regards the primary ideological act – the intellectual choice to emancipate the architectural object and the architect as artist – less and less as a choice based on values and a specific setting and increasingly as a natural dimension of the contemporary architect's disciplinary heritage. His equivocation of 'mental health' and an experience of the past unmediated by ideology quickly lent itself to the metaphor of historian as psychoanalyst, even if in very specific and selective terms.¹⁷ Several points lend weight to this observation. For instance, in 'Il "progetto" storico' (1977), Tafuri observes that historians, in exercising a 'critique of architectural ideology', also reverse the collective suppression of memories.¹⁸ Also, he suggests that the unresolved recollection is a vital element in the confrontation of memorial suppression. Finally, he indicates a model of historical practice bound up in Freud's own prescribed method.

We can readily locate the epistemological consequences of this equation in this same essay, wherein Tafuri looks closely at Freud's seminal essay 'Analysis Terminable and Interminable' (1937).¹⁹ Freud, Tafuri notes, argues that complete 'health' is theoretically attainable, but impossible in pragmatic terms. Psychoanalysis forces a self-confrontation with repressed memories in order to free the analysand and to enjoy a less burdened life in the present. Likewise, an architectural experience of the past, unmediated by a disciplinary ideology in the form of architectural theory, is hypothetically feasible under the conditions that Tafuri lays out for historical practice, yet the historian must acknowledge that, as a 'project', it will remain 'inconclusive'. This leads us to the distinction between 'completion' and 'incompletion' that holds the same meaning for both Tafuri and Freud: one may finish a historical analysis by publishing an essay or a book, or opening an exhibition, but that comprises a decision, and is not an inherent state of the analysis. The publication of a project is a choice made by the historian, reflective of a balance between the historian's tools and tasks with respect of the architect as audience.

In being underpinned by a representation of the past (as history) that suppresses some canons in favour of others as a programmatic action, the architect encounters the vicissitudes of memory in his or her daily practice. Yet, Tafuri regards this mechanism as so completely internalised within architectural theory that the specific function of memory in architectural discourse is largely overlooked. For Tafuri, though, the excuses are scant. The operation of historical memory is a primary concern of the historian and of historical research. Tafuri thus

16
Manfredo Tafuri, 'Per una critica dell'ideologia architettonica,' *Contropiano* 69-1 (1969), 31-79. English translation by Stephen Sartarelli as 'Towards a Critique of Architectural Ideology' in: K. Michael Hays (ed.), *Architecture Theory since 1968* (Cambridge, Mass./London, 1998).

17
Tafuri, 'History as Project', op. cit., 38.

18
Tafuri, 'Il "progetto" storico,' *Casabella* 429 (October 1977), 11-18. English translation as 'The Historical "Project"' in *Oppositions* 17 (Summer 1979), 54-75.

19
Sigmund Freud, 'Analysis Terminable and Interminable,' trans Joan Riviere from 'Die Endliche und Die Unendliche Analyse' (1937, rev. 1950), *Almanach der Psychoanalyse 1938* (Autumn 1937), in: James Strachey and Anna Freud (eds.), *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, vol. XXIII (London, 1964), 209-253.

'in herinnering te roepen' die buiten de grenzen van de dominante lijnen in de architectuurtheorie liggen. Door te laten zien hoe deze figuren de architectuur terug wisten te brengen naar haar 'historische' disciplinaire en artistieke contexten via een ervaring van wetenschap, wiskunde of filosofie, wijst hij ook op strategieën voor een kritiek op de architectonische ideologie die latent besloten liggen in de architectuurpraktijk.

De les van Tafuri's beroemde essay 'Per una critica dell'ideologia architettonica' (1969) krijgt zo een specifiek historiografische inslag: als de architectuurtheorie als ideologie de architectuur scheidt van een directe ervaring van de context (of het verleden), dan houdt de kritiek van de architectonische ideologie (met de theorie als doelwit) de architectonische praktijk een les voor door het kunstmatige van die situatie te onthullen.¹⁶ Dat is een van de 'taken' van de geschiedwetenschap die Tafuri in *Teorie e storia* uitwerkt, uitgaande van het vermogen tot communicatie tussen architecten en historici.

Herinnering

De specifieke uitdaging die is opgeworpen door de differentiatie van architectuur en 'stad', zoals die volgens Tafuri is voltrokken door Brunelleschi, is dat elke volgende generatie die primaire ideologische daad – de intellectuele keuze voor de emancipatie van het architectuurobject en de architect als kunstenaar – steeds minder gaat beschouwen als een keuze, gebaseerd op waarden en een specifiek kader, en steeds meer als een natuurlijke dimensie van het disciplinaire erfgoed. Tafuri stelde een ervaring van het verleden die niet door de ideologie wordt bemiddeld gelijk aan 'geestelijke gezondheid'; hiermee bewoog hij zich al snel in de richting van de metafoor van de historicus als een psychoanalyticus, zij het gehuld in zeer specifieke en selectieve termen.¹⁷ Hiervoor zijn verschillende aanwijzingen. Zo merkt Tafuri in 'Il "progetto" storico' (1977) op dat historici, als ze een 'kritiek op de architectonische ideologie' leveren, ook ingaan tegen de collectieve verdringing van herinneringen.¹⁸ Ook suggereert hij dat de onverwerkte herinnering een vitaal element is in de confrontatie met geheugenverdringing. Ten slotte presenteert hij een model van een geschiedkundige praktijk dat nauw verwant is aan de methode die Freud zelf voorschreef.

De epistemologische consequenties van deze gelijkstelling zijn in hetzelfde essay eenvoudig vast te stellen, waar Tafuri zich verdiept in Freuds invloedrijke tekst 'De eindige en oneindige analyse' (1937).¹⁹ Volgens Freud, schrijft Tafuri, is volledige 'gezondheid' weliswaar theoretisch mogelijk, maar praktisch onhaalbaar. Psychoanalyse dwingt tot een confrontatie met verdrongen herinneringen om de analysant de vrijheid te geven tot een minder belast leven in het heden. Parallel hiermee is een architectonische ervaring van het verleden, onbemiddeld door een disciplinaire ideologie in de vorm van architectuurtheorie, onder de voorwaarden die Tafuri aan de geschiedkundige praktijk stelt hypothetisch haalbaar. Niettemin moet de historicus erkennen dat deze ervaring 'als project' onvoltooid zal blijven. Dat brengt ons bij het onderscheid tussen 'voltooiing' en 'onvoltooidheid', dat voor Freud en Tafuri dezelfde betekenis heeft: men kan een historische analyse afronden met de publicatie van een essay of een boek of de opening van een tentoonstelling, maar dat is een keuze, geen inherent stadium van de analyse. De historicus neemt een beslissing, gebaseerd op een afweging tussen de instrumenten die hem ter beschikking staan en zijn taken ten opzichte van zijn publiek, de architect.

16
Manfredo Tafuri, 'Per una critica dell'ideologia architettonica,' *Contropiano* 69 (1969) nr. 1, p. 31-79. Vertaald in het Engels door Stephen Sartarelli als 'Towards a Critique of Architectural Ideology', in: K. Michael Hays (red.), *Architecture Theory since 1968*, (Cambridge/London, 1998).

17
Tafuri, 'History as Project', p. 38.

18
Tafuri, 'Il "progetto" storico,' *Casabella* 429 (oktober 1977), p. 11-18. Vertaald in het Engels als 'The Historical "Project"', *Oppositions* 17 (zomer 1979), p. 54-75.

19
Sigmund Freud, 'Analysis Terminable and Interminable', Engelse vertaling door Joan Riviere van 'Die Endliche und Die Unendliche Analyse' (1937, herzien 1950), *Almanach der Psychoanalyse 1938* (najaar 1937), in: James Strachey en Anna Freud (red.), *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, dl. XXIII (Londen, 1964), p. 209-253. Nederlandse vertaling door Wilfred Oranje: 'De eindige en de oneindige analyse', in: Sigmund Freud, *Nederlandse Editie. Klinische Beschouwingen 4* (Meppel/Amsterdam), p. 217-266.

indicates that historians need to keep their 'tools' sharp relative to their 'tasks', to avoid the conflation (which, he purports, pervades architecture) of representation and fact, that is, of the past and history.

Tafari dedicates the final chapter of *Teorie e storia* to the historian's 'tasks'. Put extremely simply, Tafari charges the historian with the role of reminding architects, at every opportunity, that the past is as complex as the present is now. Given that the mechanisms that homogenise the complex past are historiographical, he warns architectural historians to identify strategies to elude fixed conclusions from historical practice.

In many of his own histories, therefore, we find evidence of the kind of 'ferocious autocritique' with which he launched his professorial career as a historian, in *Teorie e storia*. The (artificial) diptych from Peter Weiss's *Marat-Sade* play that Tafari uses to open *Teorie e storia* encapsulates the quandary of the historian in architectural culture: how to balance commitment with perpetual doubt; how to publish without offering instructions?

Representation

Oddly enough, Tafari turns to an architect, G. B. Piranesi (1720–1778), for 'advice' on this *Catch-22*. In many of Piranesi's etchings, Tafari observes the dialectical interplay of recovered memorial fragments and the image. Two of Piranesi's projects have direct historiographical consequences for Tafari's view of the past and its representation. The first of these is his depiction of the Campo Marzio (published in 1762), which plays the architectural monument of *Roma antichità* against the 'field', Tafari perceives in Piranesi's images of Rome's pre-Christian past a lesson for historians. While architectural theory positions architecture *against* the city as an 'exception', Piranesi demonstrates for Tafari the vast extent of the 'field of exceptions'. In other words, when Brunelleschi differentiates architecture from context at an artistic, contextual and discursive level, he establishes (for Tafari) a general model for the action of architectural theory that Piranesi, in turn, confronts head on. All theory, Tafari argues, tends towards homogenisation. All history, as Tafari would have it, agitates for heterogenisation.

The second example is Piranesi's realised altar at Santa Maria del Priorato (1764-1765). The altar's rear face conveys a pointed metaphor for the 'burdens' of historical representation. Beneath its crown, the apotheosis of San Basilio, is a structure that articulates a historiographical case. Above two parallel sarcophagi sits a third, broad sarcophagus, within which is embedded a large sphere; San Basilio is on the top of the sphere, his own rear 'signed' with a sculptural form corresponding to Piranesi's seal. The lesson, as Tafari appreciates it, translates directly into terms that inform the historian's practice: the sarcophagi represent the accumulated traces of human civilisation; the sphere that bears down upon it is a platonic symbol for the entirety of the past. Interior and formless, the historian cannot know such a past in any rational sense. It is unknowable, but a burden nonetheless.

Understood abstractly, these two examples illustrate the provisionality of the architectural 'image' and the historian's

Aangezien hij te maken heeft met een representatie van het verleden (als geschiedenis) die als een programmatische actie bepaalde canons verdringt ten gunste van andere, wordt de architect in zijn dagelijkse praktijk geconfronteerd met de wisselvalligheden van het geheugen. Toch meent Tafari dat dit mechanisme in de architectuurtheorie zo volledig is geïnternaliseerd dat de specifieke functie van het geheugen in het architectuurvertoog grotendeels over het hoofd wordt gezien. Dat is voor hem echter geen excuus. De werking van het historisch geheugen is de primaire zorg van de historicus en van het historisch onderzoek. Hiermee stelt Tafari dat historici hun instrumenten 'scherp' moeten houden om hun 'taken' goed uit te voeren: het tegengaan van de (naar zijn mening in de architectuur alomtegenwoordige) samensmelting van representatie en feit, oftewel van verleden en geschiedenis.

Tafari wijdt het laatste hoofdstuk van *Teorie e storia* aan de 'taken' van de historicus. Zeer eenvoudig gesteld, draagt hij de historicus op de architecten bij elke gelegenheid eraan te herinneren dat het verleden even complex is als het heden. En gegeven het feit dat de mechanismen die het complexe verleden homogeniseren historiografische mechanismen zijn, vermaant hij de architectuurhistorici dat ze strategieën moeten zoeken om versteende vormen van geschiedkundige praktijk te vermijden.

In veel van zijn eigen historiografie vinden we dan ook blijken van het soort 'onbarmhartige zelfkritiek' waarmee hij in *Teorie e storia* zijn professionele carrière als historicus inluidde. Het (kunstmatige) tweeluik uit het toneelstuk *Marat/Sade* van Peter Weiss waarmee Tafari zijn *Teorie e storia* opent, verbeeldt het lastige parket waarin de historicus in de architectonische cultuur verkeert: hoe engagement te verbinden met eeuwige twijfel, hoe te publiceren zonder richtlijnen aan te bieden?

Representatie

Vreemd genoeg wendt Tafari zich voor 'advies' over hoe uit deze tweestrijd te geraken tot een architect: G.B. Piranesi (1720–1778). Tafari ziet in veel van Piranesi's etsen een dialectisch samenspel tussen opgedolven geheugenfragmenten en het beeld. Twee werken van Piranesi hebben directe historiografische consequenties voor Tafari's visie op het verleden en de representatie ervan. De eerste is zijn voorstelling van de Campo Marzio (gepubliceerd in 1762), waarin het architectonische monument van de Romeinse *antichità* wordt uitgespeeld tegen het 'veld'.* Tafari ziet in Piranesi's beeld van het voorchristelijke verleden van Rome een les voor historici. Terwijl de architectuurtheorie de architectuur *tegenover* de stad stelt als een 'uitzondering', toont Piranesi voor Tafari de uitgestrektheid aan van het 'veld van uitzonderingen'. In andere woorden: als Brunelleschi de architectuur onderscheidt van de context op een artistiek, contextueel en discursief niveau, vestigt hij (volgens Tafari) een algemeen model voor de werking van de architectuurtheorie waar Piranesi, op zijn beurt, tegen ingaat. Alle theorie tendeert volgens Tafari naar homogenisering. Alle geschiedkunde, zo wil Tafari het zien, ageert voor heterogenisering.

Het tweede voorbeeld is Piranesi's gerealiseerde altaar in de Santa Maria del Priorato (1764–1765). De achterkant van het altaar bevat een scherpe metafoor van de 'lasten' van de historische representatie. Onder de kroon, de apotheose/vergoddelijking van San Basilio, bevindt zich een sculptuur die een geschiedenis verbeeldt. Boven op twee naast elkaar geplaatste sarcofagen is er een derde, brede sarcofaag, met een grote bolvorm ingebed; San Basilio zit boven op de bol, zijn rugzijde 'getekend' met een sculpturale vorm die overeenkomt met Piranesi's

* Noot van de vertaler: 'Campo' betekent letterlijk 'veld', Tafari doelt natuurlijk op de ruimere betekenis 'context/setting'.

capacity to disturb that image with the fragment of past knowledge. In both Piranesi's altar for Santa Maria del Priorato and in his Campo Marzio, the sphere and the labyrinth from which Tafuri's well-known book (1980) takes its name, the fragment undermines the whole: the 'completion' of the sphere, on one hand, and the 'resolution' of the image, on the other.²⁰ Returning to the themes of ideology and memory introduced above, these projects continue as an image-fragment dialectic the exchanges between myth and knowledge, memory and the unresolved suppressions that, Tafuri argues, also characterise the institutional and intellectual spaces in which the historian 'publishes'. Herein, the historian comes closest to a productive, operative even, encounter with the architect. For this reason, Tafuri ironically refers to the 'project' of history. The project is founded on a notion of the image, a reduced homogeneous (utopian) goal; history, rather, seeks complexity and the disturbance of the image.²¹

The notion of history as a project, considered in parallel to the architectural project, rests upon distinct foundations that owe less to a utopian vision than to a Freudian call for the conclusion of analysis relative to a pipedream 'completion'. The historical 'project', at least as Tafuri positions it, takes as a hypothetical 'completed' state architecture's unmediated experience of history. Given architecture's entrenchment (as he observes at the end of *La sfera e il labirinto*) in its self-image, the historian's fragment catalyses the image's deconstruction. Put simply, Tafuri writes that the historian's responsibilities in architectural culture involve balancing the tendency toward complete historical accounts (what he calls 'myths') by freeing up institutional, social, sexual or political prejudices built into existing 'histories'. Tafuri demonstrates the historian's responsibility to set aside emancipation in favour of disturbance. The task is not to tell *more* history, but to demonstrate the instability of *any* historical image.

To this extent, Tafuri's 1974 essay 'L'architecture dans le boudoir' highlights an important risk in the construction of a critical architectural discourse on extra-disciplinary terms conceived within a discipline. As early as 1968 and *Teorie e storia*, Tafuri points to the difficulty of disciplinary borrowing. However, his description of the 'burden' of language as both a vehicle for history and a metaphor for historiographical rationality is never clearer than his application of a passage from Nietzsche's *Morgenröte* (1881) to the challenges laid out before historical practice. While naming something solves one problem, it raises a host of others; Nietzsche famously describes the ease with which one can break a leg rather than destroy a word.²² Historians face precisely this challenge: the development of critical tools capable of setting aside the representation in favour of unmediated experience.

The specific activities that can evidence a critico-historical disciplinarity are several, involving different scales of historian-architect interaction, from the most passive response to history to direct intervention in historical preservation or restoration. We should not be surprised to find a proportional relationship between the degree of compromise that the historian might have to account for versus the messiness of intervention in professional,

20
Manfredo Tafuri, *La sfera e il labirinto. Avanguardie e architettura da Piranesi agli '70* (Turin, 1980). English translation by Pellegrino d'Acerno and Robert Connolly as *The Sphere and the Labyrinth: Avant-Guards and Architecture from Piranesi to the 1970s* (Cambridge, Mass./London, 1987).

21
I borrow this claim from Boris Groys, *The Loneliness of the Project/De Eenzaamheid van het Project* (Antwerp, 2002).

22
Friedrich Nietzsche, *Morgenröte* (1881) cited by Tafuri, 'The Historical "Project"', op. cit., 61. Tafuri cites from the Italian edition of Nietzsche's *Opere*, edited by Giorgio Colli and Mazzino Montinari, vol. V, Italian translation Sossio Giannetta (Milan, 1965), 215-216.

zegel. De les die Tafuri eruit trekt, vertaalt zich direct in termen die van toepassing zijn op de geschiedkundige praktijk: de sarcofagen verbeelden de verzamelde resten van de menselijke beschaving; de bol die erop drukt is een platoons symbool voor de heilheid van het verleden. Zo'n verleden, in zichzelf gekeerd en vormloos, kan de historicus niet in enige rationale zin kennen. Het is onkenbaar, maar niettemin een last.

Abstract begrepen illustreren deze twee voorbeelden het voorwaardelijke karakter van het architectonische 'beeld' en het vermogen van de historicus dat beeld te verstoren met een kennis van het verleden die slechts als fragment kan bestaan. Zowel in Piranesi's altaar in de Santa Maria del Priorato als in zijn Campo Marzio, de bol en het labirint waaraan Tafuri's bekende boek uit 1980 zijn titel ontleent, ondergraaft het fragment het geheel: de 'heilheid' van de bol aan de ene kant en het 'oplossen' van het historische beeld in frictieloze verhalen aan de andere.²⁰ Terugkerend naar de eerder geïntroduceerde thema's van ideologie en herinnering zetten deze werken in de dialectiek van beeld en fragment de uitwisselingen voort tussen mythe en kennis, en tussen geheugen en de onopgeloste verdringing, die volgens Tafuri ook kenmerkend zijn voor de institutionele en intellectuele ruimten waarin de historicus 'publiceert'. Het is hier dat de historicus het dichtst komt bij een productieve, zelfs operatieve, ontmoeting met de architect. Daarom spreekt Tafuri in ironische termen over de geschiedkunde als 'project'.** Het 'project' is gebaseerd op een notie van het beeld, een gereduceerd, harmonieus (utopisch) doel; de geschiedkunde daarentegen streeft naar complexiteit en de versterking van het beeld.²¹

De notie van geschiedenis als project, beschouwd als parallel van het architectonisch project, berust op welomlijnde fundamenten, die niet zozeer te maken hebben met een utopisch visioen als wel met een freudiaanse vraag naar het einde van de analyse, de wensdroom van de 'voltooiing'. Bij Tafuri vormt een onbemiddelde ervaring van de geschiedenis door de architectuur de hypothetische staat van 'voltooiing' van een historisch 'project'. Aangezien de architectuur zich heeft verschanst in haar zelfbeeld (zoals hij opmerkt aan het eind van *La sfera e il labirinto*) werkt het fragment van de historicus als katalysator van de deconstructie van het beeld. Eenvoudig gezegd, stelt Tafuri dat het de verantwoordelijkheid van de historicus in de architectonische cultuur is tegenwicht te bieden aan de neiging naar afgeronde weergaven van de geschiedenis (die hij 'mythen' noemt) door bestaande 'geschiedenissen' te bevrijden van de institutionele, maatschappelijke, seksuele of politieke vooroordelen die erin zijn ingebouwd. De verantwoordelijkheid van de historicus houdt dus in: emancipatie opzij schuiven ten gunste van versterking. De taak is niet méér geschiedenis vertellen, maar de wankelheid van willekeurig welk historisch beeld dan ook aantonen.

In deze zin belicht Tafuri's essay 'L'architecture dans le boudoir' uit 1974 een belangrijk risico van de opbouw van een kritisch architectuurvertoog dat is gebaseerd op extradisciplinaire termen, maar dat wel binnen de (eigen) discipline wordt geconcipeerd. Al in *Teorie e storia* en in 1968 wees Tafuri op de moeilijkheid van disciplinair leentjebuur spelen. Maar hij beschrijft de 'last' van de taal, als zowel voertuig van geschiedenis als metafoor van een historiografische rationaliteit, nergens duidelijker dan in zijn toepassing van een passage uit Nietzsches *Morgenröte* (1881) op de uitdagingen waar de historische praktijk voor staat. Hoewel iets benoemen een probleem oplost, roept het vele andere op; Nietzsches beroemde frase luidt dat iemand liever een been zou

20
Manfredo Tafuri, *La sfera e il labirinto. Avanguardie e architettura da Piranesi agli '70* (Turijn, 1980). In het Engels vertaald door Pellegrino d'Acerno en Robert Connolly als *The Sphere and the Labyrinth: Avant-Guards and Architecture from Piranesi to the 1970s* (Cambridge/Londen, 1987).

** Noot van de vertaler: Meer dan het Nederlandse 'project' impliceert het Italiaanse 'progetto' ook 'ontwerp', zelfs 'tekening'.

21
Ik leen deze bewering van Boris Groys, *The Loneliness of the Project/De Eenzaamheid van het Project* (Antwerpen, 2002).

principally architectural problems. When Tafuri writes, in *Teorie e storia*, of the historian's responsibility to deliver up the lesson of the past's complexity as proof of complexity in the present, he equates the historian's practice with a stern dismissal of architectural theory's tendency towards rationalisation.

Of course, Tafuri's historian is an idealised figure, whose existence is debateable at best. Nonetheless, Tafuri's argument for the position of the historian in architectural culture, in its dogmatic simplicity, offer a series of points against which we can define these relationships in today's terms. The historian is not an architect, he proposes; the critic is a historian without the time-delay, he advocates; historians eschew utopianism, he opines. Useful as these positions are, they avoid the fields in which the historians and architects must sit around the negotiating table.

The ongoing utility of Tafuri's scheme of architectural disciplinary, therefore, lies in its description of the nature of such terrains upon which architects and historians meet – their shared territory of practice. We might admit that his theorisation of discipline and disciplinary engagement is limited, though we find evidence of its continuing relevance throughout a spectrum of critical writing practices. On the contrary, when all historiographical positions are the subject of conflict, as he suggests, the need for clearly defined disciplinary stances circumscribed by a theoretical discourse (challenged both internally and externally) evidences a healthy capacity to carry out an architectural discourse. The ends of such a discourse, we cannot suggest. However, we might well regain the predilection for vigorous disciplinary engagement by reflecting on such examples as Tafuri's.

breken dan een woord vernietigen.²² Dat is precies de uitdaging waar historici voor staan: het ontwikkelen van kritische instrumenten om de representatie ter zijde te schuiven ten gunste van de onbemiddelde ervaring.

Een kritisch-historische discipline beschikt over verschillende instrumenten die kunnen samengaan met interactie tussen historicus en architect op verschillende niveaus, van de meest passieve houding tegenover de geschiedenis tot een directe interventie in behoud of restauratie van het historisch erfgoed. Het moet ons niet verbazen als we een evenredige verhouding vinden tussen de mate van compromisbereidheid waarvoor de historicus zich zou moeten verantwoorden en de vuile handen die hij moet maken als hij zich inlaat met professionele, voornamelijk architectonische problemen. Als Tafuri in *Teorie e storia* schrijft over de verantwoordelijkheid van de historicus om de lessen van de complexiteit van het verleden door te geven als bewijs van de complexiteit van het heden, stelt hij de praktijk van de historicus gelijk aan een strenge veroordeling van de neiging tot rationalisering in de architectuurtheorie.

Tafuri's historicus is natuurlijk een geïdealiseerde figuur, van wie men zich kan afvragen of hij ook werkelijk kan bestaan. Niettemin biedt Tafuri's visie op de positie van de historicus in de architectonische cultuur, in al haar dogmatische eenvoud, een reeks aanknopingspunten aan de hand waarvan we de relaties tussen historicus en architect in de termen van vandaag kunnen definiëren. De historicus is geen architect, stelt hij; de criticus is een historicus van het heden bepleit hij; historici hoeden zich voor utopisme, waarschuwt hij. Maar hoe nuttig deze standpunten ook zijn, ze vermijden de gebieden waar historici en architecten om de onderhandelingstafel moeten zitten.

De actualiteit van Tafuri's taakverdeling tussen de disciplines die betrokken zijn bij de architectuur ligt dus in zijn beschrijving van de aard van die gebieden waarop architecten en historici elkaar ontmoeten – hun gemeenschappelijk werkterrein. Toegegeven, Tafuri's theoretisering van het concept discipline en betrokkenheid bij de discipline is beperkt, al vinden we in een breed spectrum van kritische geschriften bewijzen voor de aanhoudende relevantie ervan. Maar als alle historiografische posities omstreden zijn, zoals Tafuri suggereert, is de behoefte aan helder omliggende disciplinaire gezichtspunten omschreven door een theoretisch discours (dat zowel intern als extern wordt uitgedaagd) niettemin het bewijs van een gezond vermogen tot een architectonisch vertoog. De uiteindelijke doelen van zo'n vertoog kunnen we niet aangeven. Wat we door na te denken over zulke voorbeelden als dat van Tafuri wel kunnen herwinnen, is de motivatie voor een krachtig disciplinair engagement.

Vertaling: Rob Kuitenbrouwer, Bookmakers

22
Friedrich Nietzsche, *Morgenröte* (1881) geciteerd in Tafuri, 'The Historical "Project"', *ibid.*, p. 61. Tafuri ontleent de passage aan de Italiaanse uitgave van Nietzsche's *Opere*, red. Giorgio Colli en Mazzino Montinari, dl. V, Italiaanse vertaling Sossio Giannetta (Milaan, 1965), p. 215-216.

